

A derradeira entrevista: “Apostei a carta máis alta”

Manuel Rivas

Formas de citación recomendadas

1 | Por referencia a esta publicación electrónica*

RIVAS, MANUEL (2011 [1997]). “A derradeira entrevista: ‘Apostei a carta máis alta’”. *Luzes de Galiza*: 28, 6-10. Reedición en *poesiagalega.org*. Arquivo de poéticas contemporáneas na cultura.
<<http://www.poesiagalega.org/arquivo/ficha/f/570>>.

2 | Por referencia á publicación orixinal

RIVAS, MANUEL (1997). “A derradeira entrevista: ‘Apostei a carta máis alta’”. *Luzes de Galiza*: 28, 6-10.

* Edición dispoñíbel desde o 4 de abril de 2011 a partir dalgunha das tres vías seguintes: 1) arquivo facilitado polo autor/a ou editor/a, 2) documento existente en repositorios institucionais de acceso público, 3) copia dixitalizada polo equipo de *poesiagalega.org* coas autorizacións pertinentes cando así o demanda a lexislación sobre dereitos de autor. En relación coa primeira alternativa, podería haber diferenzas, xurdidas xa durante o proceso de edición orixinal, entre este texto en pdf e o realmente publicado no seu día. O GAAP e o equipo do proxecto agradecen a colaboración de autores e editores.

A derradeira entrevista

“Apostei a carta máis alta”

Manuel Rivas. O de escribir é un vello gremio, un traballo manual rexido pola imaxinación pero tamén, a semellanza dos masóns canteiros constructores de catedrais, ou dos carpinteiros ou dos campesiños, é un oficio debedor de coñecimentos secretos como a lei das proporcións ou a sección áurea. Un sabe que o de escribir é unha continua aprendizaxe. Pero pasa unha cousa. Ao contrario deses outros oficios, soe darse no escritor unha especie de esquizofrenia, o engrandecimento esaxerado, a excesiva transcendencia do que un fai pode alterarse coa total sensación de inutilidade. un pode embelecer o mundo, mesmo cando o pon patas arriba, pero logo se pregunta se con iso non é cómplice, como se xogar coa invención fose un deses xoguetes de química infantil que lle instalan nas mans aos nenos. Encontrámonos xuntos ando os primeiros pasos. Quizais non sabíamos onde nos estábamos metendo.

Lois Pereiro. Nese comenzo, nos primeiros pasos nas exóticas revelacións na xungla da Literatura, e aos nosos 17 ou 18 anos, tiñamos unha actitude aberta e algo asilvestrada e montaraz de irreverencia que nos abría todos os atallos do creativo. Criamos no que desexabamos e tamén confiábamos en nós mesmos, rexeitando outras actitudes máis disciplinadas. Buscábamos sentir algo novo en todo o que escribíamos. Defendíamos a nosa causa a tumba aberta, fronte a todo o establecido, disecado e poeirento.

Pero iso leva ás veces a perder todo vínculo coas nosas propias vivencias, odiadas ou queridas, co que coñecemos, sen relación algunha co experimentado na nosa propia carne. Un inventa simples imitacións de todo o lido, e trata de reflexar as paisaxes interiores inventadas polos escritores máis admirados, como formando parte con orgullo dunha secreta secta para iniciados. Todos fumos tentados a facer iso algunha vez e ao final intentámolo.

Mais o certo é que a nosa xeración, a cabalo dos cambios simultáneos e en demasía precipitados, viviu coas portas abertas a todos os mundos que se abrían ante nós nunha perspectiva máis ampla pero incerta e aínda moi cativa e limitada: todo o que víamos fronte nosa, aí, a carón, era unha realidade mediocre e censurada, e buscábamos impetuosamente todo o que de novo se abría ante os ollos, todo aquilo que supuxera unha ruptura coa pobre realidade das nosas vidas cotiás, todo o que nos resultase alleo á memoria arrepiante do que viváramos ou nos aprenderan: o mundo fervía en calquera parte, en inglés, en alemán...

Imaxino que ao cabo todo o vivido ou lido acompañanos sempre, reuníndose con outras voces que se mesturan e que nos causan dor, alegría ou fracaso finalmente. Pero cando un chega ao fondo do abismo, chegando deica o fondo dos nosos erros ou das nosas paixóns extraviadas, coñecemos a esencia verdadeira da vida, o amor e a morte que se reforzan nelas, entrelazadas. Cando coñeces ben a ferida da dor máis pura, orixe ou motor da necesidade da arte, rematas por escribir sobre o que te desangra e se derrama, irrecuperable para sempre.

Foron cousas en demasía, e eu vivinas como unha aposta, «habiendo basado mi causa en nada», como no poema que Leopoldo María Panero terá esquecido xa no manicomio de Mondragón no que foi recluído hai algún tempo. E non me interesan as palabras máisculas, pero non me é alleo nada do humano... E como no poema de Dylan Thomas, «non escribo para os soberbios / alonxados da furiosa lúa / (...) nin para os mortos empoleirados / con todos os seus reiseñores e salmos / senón para os amantes, os seus brazos / a abranguer sofrimentos de séculos, / que non louban nin fixan a súa atención / no me oficio e fosca arte».

M. R. Agora que citas a Dylan Thomas, que é unha querencia compartida... Entre as moitas parentelas posibles, o máis común é vencello coa escrita de Peter Handke ou Thomas Bernhard. Logo vas ti e descolocas a todos con iso de: Shakespeare, Shakespeare e Shakespeare. O que sempre me engaiolou en ti é o xeito en que fas túas as lecturas queridas. Sempre teño a sensación de que ti escribiches os libros de que falas, incluído o *Hamlet*, claro. Como Quevedo desde a Torre: «Y escucho con mis ojos a los muertos».

L. P. É certo que vivo cada novo descubrimento cunha emoción sen límites. Desde logo eses dous autores que citabas, e máis aínda Bernhard, que é un escritor único e inimitable, sen sucesores nin escola, seguen aínda moi presentes. Pero sempre houbo outros. Primeiro, os simbolistas e os románticos alemáns e ingleses, e logo Carver e Salinger e... O que emociona ultimamente son os clásicos. Reláxame sentar no medio dos libros, observalos, tocalos, pensar na súa existencia e que aínda me queda vida para lellos ou abrir algunhas das súas páxinas... E Shakespeare, sí. Na lonxanía e para sempre, Shakespeare. Porque nel está a anatomía da vida. As veces pensas que todo o que un pode escribir está en Shakespeare. Pero os que levamos dentro o virus da escrita seguimos intentándoo...

Todo o que víamos fronte nosa, aí, a carón, era unha realidade mediocre e censurada.

Reláxame sentar no medio dos libros, observalos, tocalos, pensar na súa existencia.

M. R. Gosto deste oficio pero dame algo de medo. O meu avó carpinteiro, cando remataba de facer algún carro ou moble, estaba en paz. As cousas estaban no seu sitio. Como nesa canción do primeiro Lennon, *A hard day's night*, que fala da volta á casa dun mozo obreiro despois de traballar duro. Dille á súa moza: Eu debería estar a durmir como unha pedra pero cando chego a casa e te vexo... *When I'm home everything seems to be right*. Iso é o que boto de menos ao rematar de escribir. Gostaría rematar canso, moi canso, tirado. E logo dicir: Todo está no seu sitio, ¡que ben! Neste libro teu, nos *Poemas últimos de Amor e Enfermidade*, de expresión tan dura, eu atopo precisamente esa paz de quen pon en orde as cousas do mundo despois de caer rendido de vivir. Parece que a moza é neste caso esa humanidade íntima, con minúscula, os amigos e amigas, os que están e os que se foron.

L. P. Sí, iso é certo. Eu sería un bo exemplo do perigo que supón a non separación, os fortes vínculos, entre o noso oficio e fosca arte, como dicía Dylan Thomas no seu poema, e a nosa propia vida. Pero eu tampouco creo que o autor e a súa obra poidan separarse, como fai un carpinteiro ou un funcionario de Correos despois de ter rematado o seu traballo. De feito creo cada vez máis na íntima relación estética e moral dun artista e a súa arte. Góstame que o escritor do que admiro o que escribe poda ser admirado tamén como persoa.

En canto a ese libro de poemas que acabo de escribir como sentíndome dentro dos dominios dunha urxencia demorada e aprazada, nace dunha «iluminación», do meu corpo case resucitado, e desa luz que o meu espírito sentía xa perdida definitivamente. E, conscente diso, sería o intre de «poñer en orde as miñas terras», despois de ter xuntado «todos eses anacos contra as miñas ruínas», como escribía Eliot en diferentes partes da súa «Terra Baleira». Dese xeito, voltaría, chegado o intre, máis satisfeito e feliz ao meu cadáver.

E iso é o que fixen, o que me dictou o meu espírito desde a miña nova luz, verso a verso, co ritmo marcado paso a paso. E rematado o traballo, como dicías, un debería poder calar, acougar e voltar á calma das noites ben dormidas, e limitarme, alomenos durante certo tempo, desta vida gañada e arrebatada á morte pola forza de todos aqueles que me aman. Pero ademais de diseccionar á vista de que lea o que escribían, a miña dor, os meus fracasos, e a vecindade da morte sempre constante e insistente, debería permitirme a min mesmo recuperar o acougo desta vida en certo modo «prorrogada» ou soñada por aqueles que me queren e que só imaxino que a estou vivindo.

Ti sabes que este último libro está escrito con sangue entre sombras antigas e paixóns anovadas e libres de toda carga. Nestes poemas brilla ou se nubla a miña vida destes últimos catro anos, e que en certos intres me levaron, como sonámbulo indiferente ante a vida e a morte, a esa incerta porta xiratoria entre a estancia alumeada da supervivencia e o silencio eterno, ao grande soño. ¿De que outra cousa podería falar agora a miña poe-

Góstame que
o escritor do
que admiro o
que escribe
poda ser
admirado
tamén como
persoa.

sía, senón desa luz e a forza recén recuperada?

M. R. Escribes un epitafio (*Cuspide enriba cando paseades / por diante do lugar onde repouse / enviándome unha húmida mensaxe / de vida e furia necesaria*) que é un desafío á morte. Noutro intre dílle á morte: ¡Fuck off, fódete! Durante anos os teus poemas foron lidos como durísimos relatos de agonía, como chanzos abaixo. Agora cobran outro sentido. Rexurden como oracións, como exconxuros.

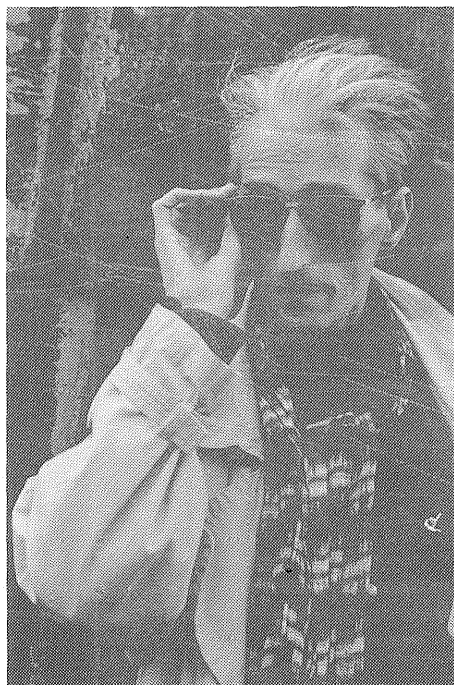
L. P. A miña evolución, ou máis ben a miña revolta literaria e vital, vese a primeira vista nos meus dous libros (*Poemas 1981/1991* e estes *Poemas últimos de Amor e Enfermidade 1922/1995*), ben identificados coa miña experiencia vital ou estética cronoloxicamente. Nos meus primeiros poemas aínda non chegara deica o fondo dos meus erros, o único xeito de non repetilos ou de que acaben por destruírnos. Non baixara nin sondeara aínda o máis fondo do abismo. Eran poemas escuros, cheos de brétemas e sons metálicos, friamente apaixonados.

E ao pouco de ter publicado ese primeiro libro, a palabra entrou en coma, chegou o desastre da indiferencia ante a vida e a morte. Funme esquecendo de min mesmo. A miña xeración, moitos dos meus amigos, foron tragados sen repouso pola morte ou a catástrofe. A miña vida estaba xa máis poboada de mortos ca de vivos, e foi deixándome lear deica o vacío vital, guiado pola man da morte, que era xa a invitada na miña vida diaria, que xa soamente unha supervivencia demorada, unha lenta baixada, consciente ou inconsciente, deixa a miña propia tumba.

Estame a ocorrer algo extraño e emocionante con este último libro, que nace como unha vontade de desafiar á morte. As persoas máis distintas e alleas emocionáanse dun xeito case relixioso ou místico ao lelos, ou ao escoitarme recitalos. Iso xa non me sucedeu cos meus amigos, os que leron antes ca ningún, pero interpreteino como algo moi lóxico e nada extraño, porque coñecín ben a cronoloxía e as peripecias que fixeron xurdir cada poema: sabían que eran a miña vida paso a paso, emoción a emoción, e neles o que facía era abrir en canal o meu corpo, desgastado pero vivo.

O extraño foi observar que moitas persoas que non sabían nada da miña vida, ou da evolución sufrida nestes anos, sentíanse igualmente emocionados dun xeito case obsceno, como hinoptizados pola miña propia obscenidade ao mostrarme totalmente espido ante eles, aínda fresco o sangue. E eses poemas eran algo así «como dez limóns dentro dun caramelo, todo o meu sangue metido en catro pingas...», como di un dos últimos poemas de Goytisolo. Iso resarciame de todo o sofrido ao escribilos, dos meus vellos fracasos e todos os erros cometidos; pero non podía deixar de pensar algunhas veces, citando a Marguerite Duras que «o que un escribe é algo que se arrebatada á morte. E a morte resulta mutilada por cada poema escrito, lido, cada libro acabado». Iso é. A poesía é algo que se lle arrinca á morte.

M. R. Walter Benjamín dicía que unha obra

Vari Caramés

ten aura ou non a ten. É algo moi difícil de definir, pero é un misterio que existe, que explica, no caso da literatura, a diferenza entre o que «está ben» e o que nos enfeitiza, entre o libro que ten mérito e esoutro que vai áis alá para formar parte do noso *tálamo*, alí onde gardamos os tesouros domésticos. A aureola, no caso dos teus poemas, é o froito dunha intensa experiencia. A literatura preséntase como un fenómeno case biolóxico, como respirar, como apostar a cabeza.

Dá a impresión, sen embargo, de que o que hoxe domina é a consideración «neutra» da obra literaria. Dentro diso, a supremacía da narrativa e a fórmula «boa historia + bo estilo». Nada que obxetar, en principio, senón fose que ese patrón dominante preséntase tamén como un patrón conservador. «¡Acabouse o experimentalismo! ¡Adeus ás vangardas!». Son berros que se escoitan como liberadores como se por fin se atopase o bo camiño na sala dun karaoke. Parece esquecerse que o que hoxe chamamos clásicos foron no seu momento experiencias de ruptura...

L. P. Eu creo que é por todo ese ruído que xenera nesta época o mundo. O exceso de información, de coñecementos absurdos e inútiles. E en todo iso que nos desorienta e nos atorda, vai conseguindo que nos rindamos a esa «vida aséptica» e sumisa que queren imponernos. E a maioría da xente non sabe a que aterse, cales son os principios que queren asumir, nin cal debe ser o seu obxectivo na vida. E, finalmente, confusos e asumido o existente, limítanse a exercer de espectadores, indiferentes a todo o que xurda nas marxes asilvestradas da corrente principal que concibe o mundo dun único xeito. O Sistema vai ocupando paseniñamente o xa escaso espazo da disidencia, convertendo a maioría da xente en forofos que aplauden e azuzan o «correcto», con razón ou sen ela.

Rexéitase a presenza da morte, da dor, do fracaso. E refúgase con temor a posible intimidade de enfrontarse con calma, no noso interior, aos pequenos dramas e esforzos que todos padecemos. Dá a impresión de que a case ninguén lle importe a crueldade e a esforzada dureza da súa propia supervivencia, e moito menos a que lles é allea.

Vivimos unha época de imaxes proxectadas sobre nós mesmos por alguén que guía a nosa existencia en silencio. O simple feito de emocionarse cun verso, ou cunha emoción calquera, sen que nos diga que debemos facelo, paréceme estar prohibido. Case todos rin á vez, e sinalan o intre preciso con risas enlatadas. Se hai que chorar ou emocionarse, debemos facelo todos a un tempo...

Creo que os dous, ti e máis eu, intentamos diseccionar as zonas máis escuras da vida, cada un á súa maneira, e con distintos tons expresivos. Pero os dous vemos a mesma imaxe desde distintas perspectivas, e así vemos o mundo «como un galo decapitado que corre como un tolo para o patio». Non rexeitamos nin esa nin outras visións, e non as ocultamos. As veces, todo o mundo exerce a súa verdade, como no párrafo final do *Sótano* de Bernhard: «As veces erguemos a cabeza e cremos que temos que dicir a verda-

En Galicia sabemos agardar sabiamente, aparentemente sometidos á evidencia ou á realidade das cousas, pola caída final, polo derrube das cousas que odiamos.

de, ou a aparente verdade, e volvémosla a baixar. Iso é todo».

Pero algúns de nós non nos resignamos a agochar a cabeza, a esquecer o que vemos ou a calar: esa é a ruptura posible que aínda temos ao noso alcance, a sutil insumisión contra o estado das cousas, e ti e máis eu, por exemplo, procuramos exercela con distintas tonalidades ou con melodías diversas. Procuramos reflexar o que hai debaixo a pel, facéndoa visible dalgún xeito: chagas internas que intentamos poñer ao descuberto, coa paciente actitude que tan ben coñecemos no xenuino carácter das nosas xentes. Como nuns versos de Seamus Heaney: *We lived in a land of optative mods / under high, banked clouds of resignation* (Vivimos nunha terra de humores cambiantes / baixo as brétemas encoradas da resignación). Heaney, precisamente, é un dos poetas que identifico contigo, e a túa visión mítica dunha terra e unha cotidianidade concreta. En Galicia sabemos agardar sabiamente, aparentemente sometidos á evidencia ou á realidade das cousas, pola caída final, polo derrube definitivo das cousas que odiamos, provocado pola invisible e insistente erosión que acaba de destruír todas as cousas, silenciosa e contante.

M. R. Cultivas unha contundencia breve, como un punkismo lírico. ¿En qué medida o mundo dos mass media condiciona o teu estilo?

L. P. Iso é máis certo nos meus primeiros poemas pero o que creo é que sempre sobran palabras e retórica: esa é a miña idea da escrita, e moito máis nesta chea de ruidos e rumores sen sentido. Se alguén pode dicir con dúas palabras o mesmo que di con dez, sería un traidor ao pensamento e á linguaxe.

M. R. O ser «poeta» pódese concebir no sentido en que fala John Berger. Máis como adxetivo, como cualidade dunha expresión sincera e valerosa, ca como sustantivo. Vés de aludir ao perigo da retórica. Unha parte considerable do que se presenta como poesía é pura verborrea, algo así como poetización do xa poetizado. O «mundo dos poetas» é con frecuencia, e non sen razón, trátalo como materia satírica, como un clube patético, un vello casino onde só acuden potencias clientes de frenopático e profesores académicos con cana de pescar peixes raros. Na maioría dos casos publícase co patrocinio de entidades públicas, como unha variante do apartado de protección do patrimonio histórico. Desde o punto de vista editorial é considerado un xénero improductivo, sen lectores, sen saída, como unha artesanía en extinción. As veces un ten a tentación de proclamar que os derradeiros poetas foron aqueles que conseguiron unha comunicación cos seus contemporáneos, como Dylan Thomas ou Brecht ou Lorca ou Cunheiro ou Neruda. ¿Onde está a poesía hoxe, Lois?

L. P. Onde estivo sempre a boa poesía. Na íntima relación entre a mirada e a expresión, alí onde palpita sen mentir a vida, o teu tempo e o teu mundo. Como dicía Wittgenstein, non se debería falar de algo que non se coñece. E hai certa relación niso co que comentas, porque se algo que lemos ou escoitamos nos impresiona e nos resulta verdadeiro, ¿como vai crealo alguén que non cre no que está expresando?

Vari Caramés

M. R. Escribimos en galego. No teu caso, ás veces, a escrita derrama noutras linguas. Faime lembrar ese poema de Yeats: «Aínda que as follas sexan moitas, a raíz é só unha». A lingua aparece como un íntimo atallo, como un camiño fondo entre as grandes autoestradas, un carreiro que ao tempo intercomunica e protexe. Galicia non se invoca como unha abstracción vindicativa á maneira da poesía épica nacionalista. Pero aparece como unha nación no verdadeiro sentido, como o lugar onde se nace e o berce que te arrola, como o libro no que escribes a tua vida. A paisaxe é interiorizada e humanizada, como se a néboa fora o alimento creado por un home desde a ventana dunha habitación do hospital. Ou ao revés. Como se o alento fora a néboa da alma. Hai como un pensamento da escrita. Ao nomealas, as cousas vólvense sagradas para un mesmo e para quen as comparte. Dá a sensación de que o que chamamos Galicia é para ti un mito íntimo, un mapa persoal.

L. P. Supoño que esa sempre é unha opción, pero a miña lingua xa estaba moi presente na miña vida desde a infancia: o seu son e a súa cadencia eran algo familiar e coñecido. Pero poderíamos dicir que o meu achegamento ao mundo que me é propio elixiu un traxecto inverso ao teu para ao cabo descubrílo. Na túa obra aparece sempre esa relación da luz dun pintor antigo e máxico coa vida cotián dos teus días e as túas paisaxes, neses pequenos dramas sen grandilocuencia nos esforzos que a persoa máis sinxela e inadvertida sofre por remontar con esforzo os seus fracasos, ou vivir sinceramente as alegrías e victorias diminutas sobre o mundo hostil que nos ataca día a día.

Pero, ao cabo, un non leva nada máis fondo e permanente que as súas vivencias e recordos practicamente abandonados: a néboa de cinco días, a friaxe da nosa infancia, o aprendido durante a formación da alma. E, máis tarde, un vaise alimentando ademais do lido, as súas viaxes e experiencias persoais, que poden enriquecernos ou perdernos nun real extravío sen raíces, pero que soen filtrar as augas estancadas dunha pobre indiferencia ao que nos é máis cercano. A diferenza é que na linguaxe poética poderíase escribir sobre o mesmo que noutro idioma en grande parte das expresións da poesía.

Na túa escrita é distinto, e de aí xurde o mítico, a presenza nela dunha paisaxe propia cercana ao lexendario tanto como ao máis actual e cotián. E todo iso cohabita nun silencio desprovisto de furia ou irrealidade. Todo iso vai afondando as súas raíces en cada cousa que escribes.

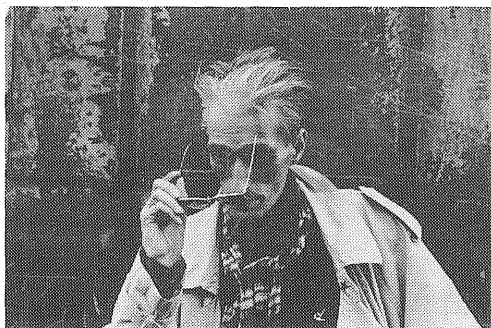
E nese momento da miña vida tras a miña fisura vital que renovou o meu espírito no meu corpo que é o mesmo— todo me leva a un terreo máis cercano e case veciño ao teu, como nunha invisible e curiosa converxencia que agora se vai entrelazando como un fío tendido no espazo, que nos une e que nos achega, invisible até para nós mesmos. Vou emprendendo o lento regreso sen urxencia pero intenso e constante á forza magnética das miñas terras. Non sei como trazamos os nosos traxectos alternativos, pero agora, coa sombra desactivada dunha morte aprazada,

parece que vivimos en terras cada vez máis cercanas, aínda que as nosas paisaxes internas e as súas formas sexan distintas. E así debe ser, porque un día —de súpeto— recordei e marcouse a lume o meu espírito nese proverbio chinés, real ou inventado, que se dicía en *O derradeiro emperador*: ...Se queres ser feliz un mes, enamórate; se queres ser feliz un ano, casar; pero se queres ser feliz toda a vida, faite xardineiro». E penso constantemente que na casa inhabitada e chea de recordos da miña familia materna, hai un xardín asilvestrado e triste que coidar...

M. R. Jean Baudrillard fala en *A ilusión do fin* dun reparto mediático do mundo. O Terceiro Mundo existiría así como un «xacimento catastrófico» (Mozambique, Etiopía, Ruanda...). Parodiando a metáfora, ¿podemos falar de Galicia como un «xacimento poético»?

L. P. Se de verdade Galicia fose iso —que de verdade o é desde hai séculos, porque se Irlanda é o «País dos Santos e dos Sabios», o noso é un país de expresión lírica— seríamos para eles algo mellor do que en realidade nos consideran, un «xacimento mediático de sucesos e atraso secular»...

Un non leva nada máis fondo e permanente que as súas vivencias e recordos practicamente abandonados: a néboa de cinco días, a friaxe da nosa infancia, o aprendido durante a formación da alma...

Vari Caramés

Esta conversa entre Lois Pereiro e Manuel Rivas partiu dunha idea de César Antonio Molina, que entón dirixía o suplemento CULTURAS de Diario 16. Foi o resultado de varios encontros e intercambios por teléfono e fax. Vari Caramés fixo as fotos no muelle do Centenario do porto coruñés. Publicouse, en parte, o 11 de maio de 1996. Lois Pereiro faleceu o 24 de maio. Aquí aparece recollida na súa integridade.